TECHNICAL TRANSACTIONS | CZASOPISMO TECHNICZNE
ARCHITECTURE | ARCHITEKTURA
1-A/2014

SŁAWOMIR GZELL*

THE CITY OF THE FUTURE I WOULD NOT LIKE TO LIVE IN

MIASTO PRZYSZŁOŚCI, W JAKIM NIE BĘDĘ CHCIAŁ MIESZKAĆ

Abstract

The existing trends in city development indicate that cities of the future will not be any better than those that we live in today. In order to reverse this trend, it is essential to identify the imperfections in current city development strategies and devise tactics to eliminate them. These imperfections are: increasing social and economic stratification; divergence from pure principles of sustainable development; the state of cities as money factories; the rejection of the notion of cities as being objects of beauty; ignoring citizens' initiatives. Finally, one cannot forget about New Planning which will determine changes in urban planning. Those changes should aim at diversification of space in conformity with the growing demand for this diversity.

Keywords: *city*, *city development*, *city development imperfections*, *New Planning*

Streszczenie

Istniejące dziś trendy rozwoju miast wskazują na to, że miasto przyszłości (miasto w przyszłości) nie będzie lepsze niż to, w jakim mieszkamy. Aby tak nie było, istotna jest analiza występujących dziś niedociągnięć i próba ich eliminacji. Ale zacząć trzeba od nazwania tego co jest brakiem: pogłębiające się rozwarstwienie społeczne i ekonomiczne, odchodzenie od czystych zasad równoważenia rozwoju, zamiana miasta w fabrykę pieniędzy, odrzucanie pojęcia piękna w mieście, lekceważenie inicjatyw obywatelskich. Wreszcie nie obejdzie się bez Nowego Planowania, które określi zmiany w urbanistyce zmierzające do dywersyfikacji przestrzeni w zgodzie z rosnącym zapotrzebowaniem na owo zróżnicowanie.

Słowa kluczowe: *miasto*, *rozwój miasta*, *błędy w rozwoju miasta*, *Nowe Planowanie*

* Prof. D.Sc. Ph.D. Arch. Sławomir Gzell, Faculty of Architecture, Warsaw University of Technology.

1.

I do not want to live in a bizarre dual city of the future with its increasingly plain division into the City of the Rich and the City of the Poor because I do feel like travelling between the Joy and Despair Stations. I do not want such division to get fixed because then the areas of wealth will profit, whereas the areas of poverty will lose all the time. As a result, besides the city of satisfied rich men, there will be the city of disappointed and resigned people staring at the richness behind the fence with envy or anger. This split must lead to the formation of the Cities of Creative Progress and the uncreative Cities of Lost Chances, the cities of togetherness and the cities of lonely crowds.

In such cities, what used to unite people will divide them: the sellers will step aside from the buyers, the expansive from the passive, the managers from the subordinates. Even today, it is expressed with wealthy people's escape from intensely developed areas to the so--called urbanized zones where they separate and fence themselves from the unaesthetic views of poverty. These days, they make residential islands; in the future, the almighty rich people will take their workplaces and recreational grounds with them. Electronic networks and transport will flourish so that we will not even remember why we stopped meeting face-to--face without the participation of a webcam and a screen.

However, electronics will not stop the expansion of the fans of mega stars manufactured by mega advertising – celebrities who talk more and more frequently, more and more willingly, more and more stupidly. We can see it right now and this trend is intensifying. So, gatherings at show halls will soon serve to deliver a rush of adrenaline only. Combined with steroidal sport competitions and professional political debates, they will replace or imitate terrorist hunts provided that global peace will last. They will exonerate our souls inflicting pain on other spectators or offering sex in public because more and more will be done with impunity, against the old churches or for the glory of new ones.

Apart from workplaces, the rich will take today's museum, philharmonic hall, cinema, university, park and cemetery trying to transfer architectural monuments, including the Order of Resurrection and the Manggha Centre in Krakow perhaps. The Cities of Fulfillment – quiet and sophisticatedly beautiful, keeping posh discotheques and other mass meeting places on the edge. Paradoxically, resembling the streets and squares of old city centres abandoned in previous generation, they will be filled with maximally simplified beauty.

The City of the Poor, full of confusion and noise or motionlessness in turns, will be called the City of Waiting Rush. It will include equivalents of today's wholesale discounts, slaughterhouses, brothels, stadiums and landfill sites as well as places where corpses are left neighbouring on utilization plants meant for goods which bored rich men after one year of using; several years later, they do not serve the poor, either. The industry we call heavy or enormous aerodromes must be located somewhere if we reach the stage of bringing products from beyond the Earth.

2.

I do not want to live in the city of the future where the slogan of sustainable development does not stand the test of time. It will happen when ecology becomes a science of planting a forest instead of maintaining it, when we extend botanical and zoological gardens so that an artificial natural environment could exist close to the cities. It will be built so that it would

not suffer from the larks of weather and a climate other than Californian or Mediterranean together with rich people and their properties. Perhaps a material or virtual cover will appear above the City of the Rich to protect this new paradise against all the worst and separating it from the Purgatory of the Poor. However, the awareness of living in paradise may not appear at all – the distance between the rich world and the poor world will distort the comprehension of their qualities, especially that it will be a world of developed manipulating skills within democracy and then cyberdemocracy.

I do not want to live in the city-state of the future. These days, such a situation is caused by competitiveness between the expanding megalopolises. The inner Cities of the Rich will make multinational communities with an enthusiastically cosmopolitan attitude, whereas the Cities of the Poor – even multinational – will be rather gloomily nationalistic. Life will be subordinated to the authorities of worldwide corporations which will bring us closer to the global homogenization of culture rather than the formation of local cultures of good taste. In the polycentric world of city-states, local cultures will not have great opportunities unless they xenophobically revel in familiarity.

How will it all end? Today, we are struggling against the city of the industrial age even though it is inhabited by the community of Toffler's third wave. The fourth wave is slowly getting to cities created by the third wave people – by ourselves. Afterwards, the territories of man's escape from himself will comprise other planets or new coats laid upon the Earth in layers. Maybe the transfer to the virtual space will be enough for us – cloned beings with no family who still think and feel. Most probably, everything will happen at the same time with divine providence.

3.

I do not want to live in a city whose space becomes exhausted instantly and perhaps irreversibly because planning is regarded as a tool of oppression, while private land ownership – as an unalterable thing. Planning, which acts as the coordinator within the scope of the economy and ecology of cities expanding beyond the borders of imagination, has been rejected just like the notion of public interest which would facilitate market regulation. In Poland, there is always a lot of talk about the supposedly communist provenance of any regulation.

I do not want to live in a city which challenges the need for urban design, especially in places where it should lead to the creation of public spaces. In relation to the rejected comprehension of urbanism as an art, planning refers to every geodesic division of an area into plots with residential houses only, without any other unprofitable functions. This is supported with slogans propagating the design of "flexible plans" which, when approved, make it possible to build anything anywhere. Because of such plans together with elaborate financial mechanisms accelerating money inflow to the simplest and quickest manners of developing grounds, control over investments and locations was taken over by banks and developers from the municipal authorities.

In many cases, it means the death throes of the city in the physical aspect. In the metaphorical meaning, its agony has already finished – the traditional city is dead and gone. We are dealing with the new city which received the abovementioned name of a *megalopolis*. One of its features is the endless extension of the developed area which is professionally

defined as the formation of overlapping amorphous urbanizes zones (close to the cities). These are sets of detached houses, produced quickly and randomly, without any streets, squares, directions or axes, without the features of urbanity or recollections of rurality, not moving imagination, insignificant for the theory of a place and not creating urban motivation for architectural design. These zones come into being regardless of what exists in the city. It is the construction of "parallel reality" in relation to the actual reality – the remains of the former city for themselves, we for ourselves. In the neoliberal doctrine binding in the city I do not want to live in, the city is a money factory. Therefore, it cannot be an image of collective memory – it is consciously devoid of the bonds between its contemporary layer and the past. That is why the notion of chaos is introduced as a method of creating an urban space. That is why the method of "research by design", which may be translated into the military "reconnaissance by combat", is introduced to urbanism, especially in urban compositions. Ordinary greed is behind all of this in the unwanted city.

4.

I do not want to live in a city which is a bastion of militant neoliberalism. In the future, I do not want to be told that its loss will mean the victory of populist fundamentalists. Quite the contrary, we must ask if neoliberalism makes any sense when we talk about economy in the space of the cities.

The key question concerns the dilemma whether the authorities, in particular the state authorities, defending neoliberal principles in economy have a purpose with reference to the cities. Urbanism, understood as the science and art of city building, suggests a goal but the state's measures do not seem to be based upon these suggestions. We can see unwillingness, even to take stock of conflicts as it could (by accident) be the beginning of the formulation of new rules.

It seems that the consolidation of consumerist tendencies in the social system of values is convenient for the authorities. Communities which think this way are satisfied with stereotypic announcements formulated like Valentine cards instead of ambitious projects which would really improve the quality of life in the long run. The long run means risk which could distort safe living on politics and would require genuine government instead of management. Genuine meaning a system where the role of the authorities (that is all of us) becomes reality and where reality does not depend on the behaviours of people who should be mere clients. In the case of the cities, the abovementioned banks and developers are included. Their impact upon the kind of contacts between the rulers and the ruled turns out to be crucial these days. As a result, the state policy – the rudimentary attribute of power – is privatized. This is the real triumph of Polish neoliberalism which does not foreshadow a good future for the cities.

At present, the authorities in Poland are trying to be modernly soft pretending that they do not notice the fact that their subjects, who are getting tougher and tougher, take advantage of it. It is not about imposing commands which concern the subjects' interests. The essence is the introduction of a system of norms, a law into the world of mutually exclusive values and interests. As a consequence, dissimilar values and conflicted interests will exist side by side.

In order to do so, the authorities need deep concentration. However, in November 2008, within one political group, they prepared three competitive bills on spatial planning! If we

assume that the main objective of this regulation was to prevent the dispersion of the cities, the overall picture would be quite amusing. Unfortunately, it all concerns space – a unique value which is destroyed at an increasing pace.

It means that the discourse around management in space is involved in a game naively presented as reality which reveals its nature. We can see that the authorities do not make a reliable partner and do not take any intellectual effort to oppose "spontaneous order". Without this effort, we just copy old order without controlling the changes. Thus, it is not surprising that urbanism – whose task is to plan and realize changes in space in harmony with the public interest – is treated by the participants in this game as an opponent earmarked for elimination.

5.

In the city I do not want, the authorities sometimes explain themselves: their powerlessness is caused by global phenomena. Real power is elsewhere – it belongs to international, global and exterritorial concerns, while our poor little authority is local and territorial which means an increasing gap between the space for settling matters important for mankind and the possibility of institutional control wielded by a sovereign state.

Things stand like this. Let us remember that the deliverer of capital to the city can be virtually anyone with the right to locate it in any place across the world where the highest profit lies. Because of this pursuit of profit, the transferable sums are huge; they incapacitate governments and force respect for the following, simple neoliberal principles: low budget (minimization of the welfare state), resignation from demand regulation (protection of money only), privatization, aversion to political democracy. Some call it pragmatism without any rules.

However, the future of such pragmatism, understood as an assessment of the results, is not promising. In particular, it is about the uncertainty which cannot be relieved by the foregoing principles. There is not much room for planning, spatial planning included. Instead, we have life as a series of short-term events. In urbanism, it is the creation of a reality which accepts the principle of the impermanence of the world, of culture which ignores everything that is not fleeting and passing, that can be consumed at once. In such a life, the destinations change places; there is no time for a better tomorrow because people want a better today. This life lacks the limit of possibilities. Without it, the next project may be followed by emptiness. In the future, I would not like to live in a city where such a process goes on.

6.

Indisputably, planning is creation since it is directly related to the formation (creation) of a built environment. However, when we said that the city was not just its form, we rejected the life of a designer – a creator becoming a participant in the planning procedures.

Nonetheless, let us not forget that – no matter what – a plan resulting from these procedures should be also a three-dimensional design of a space if we want to care for its harmonious development. It also ought to be a record of an action leading a 3D design to realization if we want to care for the realness of intentions in a space.

A city built according to such a plan will sustain the image of the European City as a traditional, compact one consolidating its existing structure. It is not easy because, as we

know, processes causing the appearance of dispersed cities or regions will intensify rather than decline. Therefore, what we call "suburban areas" today may become the city proper in the future. What we call "the dispersion of cities" with a negative connotation will still exist yet without such a connotation as this phenomenon will be commonplace. Thus, everything amounts to one question: will this expansion be spontaneous or controllable?

Perhaps we should focus our attention on new opportunities facilitated by the occurring processes instead of the changing reality. We ought to aim at creating new "cityscapes" in the space between the previous urban centres we used to call open, sometimes empty or negative. Doing so, we raise it to the rank of developed areas. Maybe, owing to this, the distance between what is full and what is empty will disappear. It would be better than the constant easiness of using open space turning against the morphology of both of them. Obviously, these theoretical yet justified ruminations proceed under the investment pressure on the development of green areas, a lack of a clear policy with respect to the future of farmlands, a lack of specified expectations with regard to the participation of naturalists in the definition of the condition, usability and future of green zones in the city, especially a lack of coordination in their frequently fragmentized management. Only as a result of such coordination, a harmonious urban space will be formed.

7.

A harmonious urban space – or rather its formation – requires the specification of a sequence of actions in accordance with the logic of attaining a desirable spatial result. At the commencement of a design, an IDEA, which makes the basis for the formulation of strategic and operational objectives, must be defined. In other words: without a precise outlook on the city we really want (and why we want it), there is no chance of its rational development, not to mention sustainable development. The IDEA should give birth to a CONCEPT. Only on the basis of clear spatial concepts, one can design a PLAN which sanctions the CONCEPT legally.

The following conclusion comes to mind: we ought to work on the basis of the adopted set of assumptions – clear and comprehensible as well as synthetical and concrete. Today, the general objective of the process of spatial planning and urban design – a logical arrangement of functions and objects in a space leading to the creation of spatial harmony – is rarely specified in a satisfactorily correct manner, therefore it is often criticized by people who do not understand its meaning. This criticism usually makes them assume that the premises of a given plan reflect its author's unjustified whim. The sense of adopting "some rigid settlements" is negated in the name of the acknowledgment that spontaneity and changeability are more interesting, while planning makes an obstacle to investing.

Another conclusion is that it is necessary to indicate a clear relationship between the previously adopted IDEA and the individual resulting spatial decisions. Thus, a significant assignment will be to accentuate features which build the notion of spatial harmony in the structure of a city. They are as follows: the expressive character of complexes, the legibility of borders and junctions, the limited scale (size) of spatial units perceptible and imaginable to the community which inhabits or uses it, the local specificity (identity) of an urban fabric resulting from a synthesis of the elements of the geographical, natural and cultural environment.

In order to create a harmonious urban space, we must:

– settle/enhance complete self-government in morphologically units with borders accepted by local communities,
– cooperate with nature, i.e. reconcile the development of a city with the maintenance and restoration of environmental values as well as saving energy consumption,
– use the existing reserves (the city's property) so as to guarantee equal chances in everything that concerns the inhabitants' lives, with their participation and their consent (in accordance with the principle of controlled allowances for market mechanisms); it is about obeying such principles as: the principle of producing conditions for the concentration of investing measures in urban areas chosen according to the criterion of public interest and aiming at creating a "whole" as opposed to the dispersion of investments and nuisances resulting from a city under constant construction; the principle of protecting green areas before construction for the needs of the development of "urban" grounds, i.e. the principle of realizing developmental needs, mostly by complementing the existing city; the principle of the priority of public transport and the limitation of car traffic, including the location of workplaces and services in the "dormitory" zones.

8.

The existence of the above expectations with respect to the city of the future I would like to live in, contributing to the formation and stagnation of the (new?) society of the new city, confirms the need for New Planning. This term defines changes in urbanism which aim at varying spaces in harmony with the rising demand for diversity. The term was invented to give a name to what requires renewal and is being renewed in city planning and designing. New Planning should be planners' answer to the accelerating changes in the world that surrounds us. It is related to the fact that we often lose control over these events.

The source of inspiration for the formulation of the New Planning doctrine is the sum of professional experience but *de facto* bills concerning spatial planning, which have appeared in Poland in recent years, are of highest importance. They liquidate public control over spatial processes. At first sight, it seems that its authors lack elementary knowledge of the urbanization processes but it is not a display of ignorance – in fact it is a well thought-out, cynical motion of politicians who are ready to destroy the space of their country in order to multiply the profits of a small group of people making money on the construction of houses anywhere at all. This is the time of cholera we have to work in. Its symptoms can be seen with the naked eye behind every window. The following question arises here: did the twentieth century not teach us anything in the domain of city building?

Actually, the twentieth century taught us that urban development had to be "durable" and "sustainable" promoting "ecodevelopment". These notions could be replaced with "harmonious development" which tells us more about keeping balance in a sustainable approach to the reconciliation of the interests of the natural environment and the built environment. Harmony means planning which anticipates events without exposing the inhabitants to the deteriorating living conditions assessed within long periods. So, the objective of policies prepared in the cities need not be to take part in the race for the construction of optimal structures and forms (one of the goals of the twentieth century) – rather to exercise continuous control over the main urban systems.

The twentieth century taught us that the city should be:
- green and healthy even though we know that a friendly environment is not the only guarantee of the durability of urban life and does not secure rational efficiency of urban structures and systems,
- beautiful even though the best-composed image of a city does not tell us anything about the processes which go on within,
- complaisant; unfortunately, conflicts will always spring up – what really matters is the ability to solve them effectively, especially when the opposites are plain to see: rich-poor, cheap-expensive, far-close, sensible-senseless etc.

If we remember about all the lessons we have learnt, our cities will be characterized by the diversification of functions within individual complexes meant for as many urban journeys/actions as possible at short distances with good connections with other layouts and the city centre, good organization of central spaces attracting investors with the easy location and composition of this space inimitable in other complexes and compactness facilitating the development of the borders separating one place from the remaining ones, e.g. a green zone.

The foregoing ruminations suggest that today's urbanism needs the doctrine of harmonious urban development which can be formulated like this: activities bringing changes in the space of a city with their intensity cannot go beyond its level adopted in the process of constant urban planning and design as a harmonious relationship between the built environment and the natural environment as well as between both of them and their inhabitants' economic and social needs.

9.

Individual fragments of this paper were written in the years 2000, 2004, 2006, 2009 and then slightly altered. Do we recognize what they forecasted and what has already happened? Do we recognize the increasingly vivid trends? First and foremost, do we recognize the propositions of improvements which have not taken place? If things keep going on like this, it is all wrong and I do not want to live in such a city of the future.

1.

Nie chcę w przyszłości mieszkać w dziwacznym mieście dualnym, z wyraźnym, coraz wyraźniejszym podziałem na Miasto Bogatych i Miasto Biednych, bo nie chcę podróżować po swoim mieście między przystankami Radość i Rozpacz. Nie chcę, aby utrwalał się taki podział, bo wtedy obszary bogactwa będą stale zyskiwać, a biedy – tracić. W rezultacie obok miasta zadowolonych bogaczy będzie istnieć miasto ludzi zawiedzionych i zrezygnowanych, którzy zawistnie lub z gniewem będą wpatrywać się w bogactwo za płotem. Ten podział musi doprowadzić do powstawania Miast Twórczego Postępu i nietwórczych Miast Przejadania Szans, miast bycia razem i miast samotnego tłumu.

W takich miastach to, co kiedyś ludzi zbliżało, będzie dzielić: sprzedający odsuną się od kupujących, ekspansywni od biernych, zarządzający od podwładnych. Już dziś wyraża się to ucieczką osób zamożniejszych z obszarów intensywnej zabudowy do tzw. stref zurbanizowanych, gdzie przez liczne grodzenia separują się od nieestetycznych widoków nędzy. Dziś są to w zasadzie wyspy wyłącznie mieszkaniowe, w przyszłości wszechmocni bogaci zabiorą ze sobą swoje miejsca pracy i wypoczynku. Tam zaś rozkwitną elektroniczne sieci i taka komunikacja, że brak powodów do spotykania się twarzą w twarz, bez pośrednictwa kamery i ekranu, będzie nam obojętny.

Natomiast elektronika nie przeszkodzi gromadzeniu się fanów megagwiazd, fabrykowanych przez megareklamę, celebrytów wypowiadających się coraz częściej, chętniej i głupiej na każdy temat. Widzimy to już teraz i trend ten rośnie. Tak więc wkrótce zgromadzenia w halach widowiskowych służyć będą tylko dostarczaniu zastrzyku adrenaliny i wraz z zawodami sterydowego sportu oraz dyskusjami zawodowych polityków zastąpią lub będą naśladować – jeśli trwać będzie globalny pokój – polowania i zwalczanie terrorystów. Będą oczyszczać nasze dusze, choćby przez zadawanie bólu innym widzom lub publiczne uprawianie seksu, bo coraz więcej będzie można robić bezkarnie, wbrew starym lub dla chwały nowych kościołów.

Oprócz miejsc pracy bogaci zabiorą to, co dziś jest muzeum, filharmonią, pachnącym kinem, uniwersytetem, parkiem i cmentarzem, próbując też przenosić zabytki architektury, w tym krakowski Zakon Zmartwychwstańców i Centrum Manggha, być może. Tak będą budowane Miasta Spełnienia, ciche i wyrafinowanie piękne, na skraju utrzymujące ekskluzywne dyskoteki i inne miejsca bardziej masowych spotkań, które paradoksalnie – przypominając ulice i place, porzucone w poprzednich pokoleniach stare śródmieścia – wypełni piękno maksymalnie uproszczone.

Miasto Biednych, pełne na przemian zamieszania i hałasu lub bezruchu, nazywane będzie Miastem Gorączki Oczekiwania. Tu będą odpowiedniki dzisiejszych hurtowni, rzeźni, burdeli, stadionów i wysypisk śmieci oraz miejsca porzucania zwłok, sąsiadujące z likwidatorniami dóbr, które po roku używania znudziły się bogatym, a po kolejnych kilku przestały służyć biednym. Gdzieś też w końcu musi być ulokowany przemysł, który dziś nazywamy ciężkim, albo wielkie aerodromy, jeśli dojdziemy do etapu przywożenia produktów spoza Ziemi.

2.

Nie chcę w przyszłości mieszkać w mieście, w którym hasło równoważenia rozwoju nie wytrzyma próby czasu. Będzie to wtedy, gdy ekologia stanie się nauką o sadzeniu lasu, nie o jego utrzymaniu, i gdy powiększać będziemy ogrody botaniczne i zoologiczne, aby w pobliżu miast istnieć mogło sztuczne środowisko naturalne. Tak będzie budowane, żeby wraz z ludźmi bogatymi i ich dobrami nie cierpiało z powodu niespodzianek pogody i klimatu innego niż kalifornijsko-śródziemnomorski. Może więc nad Miastem Bogatych pojawi się osłona, materialna lub wirtualna, chroniąc od wszystkiego złego ten nowy raj, odcinająca go od czyśćca Biednych. Ale świadomość, iż żyje się w raju może się nie pojawić, oddalenie się światów bogatego i ubogiego stępi rozumienie ich właściwości. Zwłaszcza że, mimo życia w świecie demokracji, a potem cyberdemokracji, będzie to świat rozwiniętych umiejętności manipulowania ludźmi.

Nie chcę w przyszłości mieszkać w mieście-państwie, co już dziś jest powodowane konkurencją między rozrastającymi się magalopolisami. Wewnątrz nich Miasta Bogatych będą społecznościami wielonarodowymi o nastawieniu entuzjastycznie kosmopolitycznym, a Miasta Biednych, jeśli nawet będą wielonarodowe, to będą raczej ponuro nacjonalistyczne. Nastąpi podporządkowanie życia władzy światowych korporacji, co raczej zbliży nas do globalnej homogenizacji kultury niż do powstawania lokalnych kultur gustu. W policentrycznym świecie miast-państw lokalne kultury nie będą miały wielkich szans, chyba że będą ksenofobicznie zachłyśnięte swojskością.

Jak to się wszystko skończy? Dziś zmagamy się z miastem epoki uprzemysłowienia, mimo że zaludnia je społeczność toflerowskiej trzeciej fali. Fala czwarta pomału trafia do miast wymyślonych przez trzeciofalowców, czyli przez nas. Dopiero potem terytoria ucieczki człowieka przed samym sobą powiększy się o inne planety albo nowe płaszcze nakładane warstwowo na Ziemię. A może wystarczy nowym nam, wciąż myślącym i czującym, ale klonowanym i bezrodzinnym, przeniesienie się do przestrzeni wirtualnej. Najpewniej wszystko nastąpi razem. O ile zdąży, o ile Bóg pozwoli.

3.

Nie chcę mieszkać w mieście, w którym przestrzeń wyczerpuje się błyskawicznie i być może bezpowrotnie, bo uznano w nim, że planowanie to narzędzie opresji, za to przyjęto prywatną własność terenów za rzecz nienaruszalną. Odrzucono planowanie, pełniące rolę koordynatora w zakresie ekonomii i ekologii miast, rozlewających się poza granice wyobraźni. Odrzucono też pojęcie interesu publicznego, bo zapowiadało ono regulowanie rynku, a w Polsce mówi się stale o jakoby komunistycznej proweniencji jakiejkolwiek regulacji.

Nie chcę mieszkać w mieście, w którym kwestionuje się potrzebę projektowania urbanistycznego, tam zwłaszcza, gdzie prowadzić powinno do kreacji przestrzeni publicznych. Przez odrzucenie rozumienia urbanistyki jako sztuki, planowaniem nazywa się każdy geodezyjny podział terenu na działki wyłącznie z domami do mieszkania, bez śladu innych funkcji, bo one zysku nie przynoszą. Pomagają temu hasła nawołujące do projektowania „planów elastycznych", które po uchwaleniu pozwalają na stawianie w każdym miejscu co kto chce. Plany takie, wraz z wymyślnymi mechanizmami finansowymi, przyspieszającymi dopływ pieniędzy do najprostszych w formie i najkrótszych w czasie sposobów zabudowywania terenów, spowodowały, że kontrola nad inwestycjami i lokalizacjami przeszła z rąk władzy miejskiej w ręce banków i deweloperów.

W wielu przypadkach oznacza to przedłużającą się agonię miasta w sensie fizycznym. W sensie przenośnym bowiem agonia ta skończyła się, tradycyjne miasto umarło. Mamy do czynienia z miastem nowym, dla którego wiele lat temu wymyślono wspomnianą wyżej nazwę *megalopolis*. Jedną z jego cech jest bezustanne powiększanie powierzchni zabudowanej, co fachowo określamy jako powstawanie zachodzących na siebie (przy bliskości miast) amorficznych stref zurbanizowanych. Są to zbiory domów jednorodzinnych, produkowane szybko i przypadkowo, bez ulic, placów, kierunków i osi, bez cech miejskości albo wspomnień wiejskości, nie poruszające wyobraźni, bez znaczenia dla teorii miejsca i nie tworzące motywacji urbanistycznej dla projektowania architektonicznego. Strefy te powstają bez zwracania uwagi na to, co istnieje w mieście. Jest to budowa „rzeczywistości równoległej" do istniejącej – resztki dawnego miasta sobie a my sobie. W neoliberalnej doktrynie

obowiązującej w mieście, w którym nie chcę mieszkać, miasto jest fabryką pieniędzy. Nie może być więc obrazem zbiorowej pamięci, świadomie pozbawiane jest wiązania warstwy współczesnej z przeszłością. Po to wprowadza się pojęcie chaosu jako metody tworzenia przestrzeni miejskiej i temu służy wprowadzanie do urbanistyki, zwłaszcza tam, gdzie mówi się o kompozycji miejskiej, metody *research by design*, co można zamienić na wojskowe określenie „rozpoznanie walką". Za tym wszystkim w niechcianym mieście stoi po prostu zwykła chciwość.

4.

Nie chcę mieszkać w mieście, które jest bastionem walczącego neoliberalizm. Nie chcę w przyszłości słuchać, że jego utrata będzie zwycięstwem fundamentalistów populizmu. Odwrotnie, trzeba pytać, czy neoliberalizm ma sens wtedy, gdy mówimy o gospodarce w przestrzeni miast.

Pytanie główne dotyczy tego, czy władza, zwłaszcza państwowa, broniąca neoliberalnych zasad w gospodarce ma jakiś cel w odniesieniu do miast? Urbanistyka, rozumiana jako nauka i sztuka budowy miast, cel taki podpowiada, ale nie widać, żeby działania państwa na tych podpowiedziach się koncentrowały. Widać niechęć nawet do inwentaryzowania konfliktów, bo to mogłoby stać się (niechcący) początkiem sformułowania nowych reguł.

Wydaje się że ugruntowanie się konsumpcyjnych tendencji w społecznym systemie wartości jest władzy na rękę. Do tak myślących społeczności wystarczy bowiem wysyłać stereotypowe komunikaty, formułowane jak walentynkowe kartki, nie trzeba za to proponować ambitnych projektów, które w długiej perspektywie faktycznie poprawiały by jakość życia. Długa perspektywa oznacza ryzyko, co mogłoby zakłócić bezpieczne życie z polityki i wymagałoby prawdziwego rządzenia w miejsce zarządzania. Prawdziwego, to znaczy takiego, w którym wola władzy (czyli nas wszystkich) staje się rzeczywistością i w którym rzeczywistość nie zależy od zachowań tych osób, które powinny być jedynie usługodawcami. W przypadku miast zaliczamy do nich już wspominane banki i deweloperów. Ich wpływ na rodzaj kontaktów rządzących i rządzonych okazuje się dziś zasadniczy, a przez to polityka państwowa, rudymentarny atrybut władzy, zostaje sprywatyzowana. To prawdziwy tryumf neoliberalizmu polskiego, który nie rokuje dobrze przyszłości miast.

Dziś władza w Polsce stara się być w sposób ponowoczesny miękka, udając, że nie dostrzega, iż coraz twardsi rządzeni to wykorzystują. Nie chodzi tu o narzucanie nakazów dotyczących interesów rządzonych. Istotą jest, żeby do świata wykluczających się wartości i interesów wprowadziła system norm, prawo, dzięki któremu odmienne wartości i skonfliktowane interesy będą obok siebie istniały.

Żeby tego dokonać, potrzeba skupienia i koncentracji. Tymczasem np. w listopadzie 2008 r. władza, w jednym obozie politycznym, rękami przedstawicieli jednej partii politycznej, przygotowała trzy konkurencyjne projekty ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym! Jeżeli przyjmiemy, że głównym zadaniem tej ustawy miało być zapobieganie rozpraszaniu się miast, to obraz byłby dość humorystyczny, gdyby wszystko nie dotyczyło przestrzeni, dobra unikatowego i w coraz szybszy sposób niszczonego.

Oznacza to, że dyskurs wokół gospodarowania w przestrzeni jest uwikłany w grę, którą władza naiwnie przedstawia jako rzeczywistość, co odsłania naturę tej rozgrywki. Widać, że władza nie jest wiarygodnym partnerem i nie podejmuje wysiłku intelektualnego, aby

przeciwstawić się „ładowi samorzutnemu". Bez tego wysiłku jedynie powielamy stary porządek i nie panujemy nad zmianami. Nic dziwi więc, że urbanistyka, której zadaniem jest planować i realizować zmiany w przestrzeni w zgodzie z interesem publicznym, jest przez uczestników opisanej wyżej gry traktowana jako przeciwnik do zwalczenia.

5.

W mieście, którego nie chcę, władza się czasem tłumaczy: to globalne zjawiska powodują jej niemoc. Ona już nie jest władzą, prawdziwa władza jest gdzie indziej, mają ją międzynarodowe koncerny, globalne i eksterytorialne, podczas gdy nasza biedna, mała władza jest lokalna i terytorialna, czyli zwiększa się rozziew między przestrzenią, w której rozstrzygane są kwestie istotne dla ludności a możliwością instytucjonalnej kontroli, jaką dysponuje suwerenne państwo.

Fakt, tak jest. Trzeba przypomnieć, że dostarczycielem kapitału do miasta może być praktycznie każdy, bo ma prawo lokowania go w dowolnym miejscu na świecie, tam, gdzie osiągnie się największy zysk. Pogoń za zyskiem powoduje, że przemieszczające się sumy są olbrzymie, ubezwłasnowolniając rządy i wymuszając respekt dla neoliberalnych zasad. Zasady te są proste: mały budżet (minimalizacja państwa opiekuńczego), rezygnacja z regulowania popytu (z poprzestaniem na ochronie pieniądza), prywatyzacja, niechęć do politycznej demokracji – z tym, że to wszystko niektórzy nazywają pragmatyzmem bez zasad.

Ale przyszłość takiego pragmatyzmu rozumiana jako ocena rezultatów nie jest zachęcająca. Chodzi zwłaszcza o niepewność, jakiej nie rozpraszają wymienione zasady jej panowania. Nie ma wśród nich wiele miejsca na planowanie, także przestrzenne. W zamian za to mamy życie jako pasmo krótkotrwałych wydarzeń. W urbanistyce jest to tworzenie rzeczywistości akceptującej zasadę nietrwałości świata, nietrwałość kultury, lekceważącej wszystko, co nie jest płynne i przemijające – bo tylko takie nadaje się do natychmiastowego spożycia. Punkty docelowe w takim życiu przemieszczają się, nie ma czasu na lepsze jutro, bo żąda się innego dziś. Opisanemu życiu brakuje granicy możliwości. Bez niej za kolejnym projektem może być pustka. Jeśli tak będzie i w przyszłości, to nie chciałbym mieszkać w mieście, w którym taki proces nastąpi.

6.

Planowanie to bezsprzecznie kreacja, gdyż planowanie jest wprost związane z powstawaniem (kreacją) środowiska zbudowanego. Ale kiedy stwierdziliśmy, że miasto to nie tylko forma, porzuciliśmy życie projektanta-twórcy, stając się uczestnikiem procedur planistycznych.

Pamiętamy wszakże, że niezależnie od wszystkiego plan powstający w wyniku tych procedur powinien być także trójwymiarowym projektem przestrzeni – jeśli chcemy dbać o jej harmonijny rozwój. Powinien też być zapisem akcji doprowadzającej trójwymiarowy projekt do realizacji – jeśli chcemy dbać o realność zamierzeń w przestrzeni.

Miasto budowane według takiego planu podtrzymywać będzie obraz Miasta Europejskiego, tradycyjnego, zwartego, konsolidującego istniejącą strukturę miasta. Nie jest to proste, bo jak wiemy jednocześnie procesy powodujące pojawianie się rozproszonych miast-regionów raczej przybiorą na sile niż osłabną. Stąd, to co dziś nazywamy „obszarami podmiejskimi", może stać się w przyszłości miastem właściwym. Po drugie, to co dziś

nazywamy rozpraszaniem się miast, opatrując proces konotacją negatywną, dalej będzie istniało, tyle że z powodu spowszednienia zjawiska bez takiej konotacji. Wszystko więc sprowadza się do tego, czy owo rozszerzanie będzie nadal spontaniczne czy uda się je kontrolować.

Tak więc być może koncentrować się powinniśmy nie na zmianie rzeczywistości, ale na ujawnianiu nowych możliwości, jakie dają zachodzące procesy. Kierunkiem działania być powinno tworzenie nowych „krajobrazów miejskich" w przestrzeni znajdującej się pomiędzy dotychczasowymi centrami miejskimi, którą dotychczas nazywaliśmy otwartą, a czasem pustą lub negatywową. Tym samym tę pustą dotychczas przestrzeń podnosimy do rangi takiej samej, jaką mają obszary zabudowane. Być może dzięki temu zaniknie kontrast pomiędzy tym co pełne i tym co puste, ale lepiej żeby tak się stało niż żeby istniejąca stale łatwość użytkowania przestrzeni otwartej obracała się przeciwko morfologii ich obu. Oczywiście te teoretyczne, ale uprawnione rozważania toczą się w warunkach istnienia presji inwestycyjnej na zajmowanie terenów zielonych pod zabudowę, braku jasnej polityki co do przyszłości terenów rolnych, braku sprecyzowanych oczekiwań co do udziału przyrodników w określaniu stanu, przydatności i przyszłości terenów zielonych w mieście, a zwłaszcza braku koordynacji pomiędzy często rozdrobnionym podmiotowo zarządzaniem nimi. Tylko w wyniku takiej koordynacji powstawać będzie harmonijna przestrzeń miejska.

7.

Harmonijna przestrzeń miejska, a raczej jej powstawanie, wymaga ustalenia sekwencji działań zgodnych z logiką dochodzenia do pożądanego przestrzennego rezultatu. Tak więc na początku projektowania powinna zostać określona IDEA, która jest podstawą formułowania celów strategicznych i operacyjnych. Mówiąc inaczej, bez merytorycznie opracowanego poglądu, jakie miasto chcemy mieć i dlaczego, nie ma mowy o racjonalnym jego rozwoju, a tym bardziej rozwoju zrównoważonym. Z IDEI powinna powstawać KONCEPCJA. Dopiero na podstawie klarownych koncepcji przestrzennych można projektować PLAN, prawnie sankcjonujący koncepcję.

Wynika z tego wniosek, że pracować powinniśmy w oparciu o przyjęty zestaw założeń, jasnych i zrozumiałych, a zarazem syntetycznych i konkretnych. Dziś ogólny cel procesu planowania przestrzennego i projektowania urbanistycznego, jakim jest logiczne rozmieszczenie funkcji i obiektów w przestrzeni, a przy tym takie, aby w wyniku tego działania równocześnie powstawała przestrzenna harmonia, rzadko jest precyzowany w wystarczająco trafny sposób i dlatego łatwo jest krytykowany przez osoby, które nie rozumieją jego sensu. Krytyka ta zwykle prowadzi do uznania, że zapisy planu stanowią nieuzasadnione widzimisię jego autora. Negowany jest sens przyjmowania „jakichś sztywnych ustaleń" w imię uznania, że spontaniczność i zmienność są bardziej interesujące oraz że planowanie stanowi przeszkodę dla inwestowania.

Kolejny wniosek jest taki, że konieczne jest wykazanie wyraźnego związku pomiędzy przyjętą wcześniej IDEĄ a wynikającymi z niej poszczególnymi decyzjami przestrzennymi. Istotnym zadaniem będzie więc akcentowanie w strukturze miasta cech tworzących pojęcie harmonii przestrzennej, którymi są: wyrazistość charakteru zespołów, czytelność granic i punktów węzłowych, ograniczona skala (wielkość) jednostek przestrzennych, możliwa do uchwycenia i wyobrażenia przez zamieszkującą ją lub użytkującą społeczność, lokalna spe-

cyfika (tożsamość) tkanki urbanistycznej wynikająca z syntezy elementów środowiska geograficznego, przyrodniczego i kulturowego.

Aby mogła powstawać harmonijna przestrzeń miejska, należy:

– ustanowić/wzmocnić pełną samorządność w jednorodnych morfologicznie jednostkach, o granicach akceptowanych przez zamieszkujące je społeczności,
– współpracować z naturą, czyli godzić rozwój miasta z zachowaniem i przywracaniem wartości środowiska i z oszczędnym użytkowaniem energii,
– tak wykorzystywać istniejące zasoby (majątek miasta), aby zapewnić mieszkańcom równe szanse we wszystkim, co dotyczy ich życia, przy ich udziale i za ich przyzwoleniem (zgodnie z zasadą kontrolowanego uwzględniania mechanizmów rynkowych). Chodzi tu o przestrzeganie takich zasad, jak: tworzenie warunków do koncentracji działań inwestycyjnych w rejonach miasta wybranych według kryterium interesu publicznego i interesu oraz dążenie do tworzenia „całości" w przeciwieństwie do rozpraszania inwestycji i uciążliwości wynikających z miasta w ciągłej budowie; ochronę terenów zielonych przed zabudową do czasu wykorzystania dla potrzeb rozwoju terenów „miejskich", czyli zasada realizacji potrzeb rozwojowych przede wszystkim przez uzupełnianie istniejącego miasta; priorytet transportu publicznego i ograniczanie ruchu samochodowego, w tym lokalizowanie miejsc pracy i usług w strefach „sypialni" osiedlowych.

8.

Istnienie wymienionych oczekiwań, aby powstało miasto przyszłości, w jakim chciałbym mieszkać, przyczyniających się do tworzenia i krzepnięcia (nowego?) społeczeństwa nowego miasta potwierdza potrzebę Nowego Planowania. Termin Nowe Planowanie określa te zmiany w urbanistyce, które zmierzają do dywersyfikacji przestrzeni w zgodzie z rosnącym zapotrzebowaniem na owo zróżnicowanie. Termin ten powstał, aby nadać nazwę temu, co w planowaniu i projektowaniu miast wymaga odnowienia i jest odnawiane. Nowe Planowanie powinno być odpowiedzią planistów na coraz szybciej zachodzące zmiany w otaczającym nas świecie i jest związane z faktem, że często tracimy kontrolę nad wydarzeniami.

Źródłem inspiracji dla sformułowania doktryny Nowego Planowania jest suma profesjonalnych doświadczeń, ale *de facto* największe znaczenie mają pojawiające się w Polsce w ostatnich latach projekty ustaw dotyczące planowania przestrzennego. Likwidują one kontrolę publiczną nad procesami przestrzennymi. Nie pierwszy rzut oka wydaje się, że jego autorzy nie mają elementarnej wiedzy o procesach urbanizacyjnych. Ale nie jest to popis ignorancji, to przemyślany, cyniczny ruch polityków, gotowych zniszczyć przestrzeń kraju dla pomnożenia zysków niewielkiej grupy osób, zarabiających na budowaniu domów wszystko jedno gdzie. To jest właśnie ta zaraza, w czasach której przyszło nam pracować i której objawy widać gołym okiem za każdym oknem. Pojawia się więc pytanie: czy wiek XX nic nas w dziedzinie budowy miast nie nauczył?

Otóż wiek XX uczył nas, że rozwój miasta ma być „trwały" i zrównoważony" albo też kazał mówić o „ekorozwoju". Ale lepiej zastąpić te określenia przez „rozwój harmonijny", bo to więcej mówi o zachowaniu równowagi w zrównoważonym podejściu do godzenia interesów środowiska naturalnego i zbudowanego. Harmonia oznacza planowanie wyprzedzające zdarzenia, czuwające, aby mieszkańcy nie byli narażeni na pogarszanie się warunków życia, ocenianych w długich okresach. Zatem celem polityk przygotowywanych w miastach

nie musi być udział w wyścigu o zbudowanie optymalnych struktur i form (o co tak walczył wiek XX), ale raczej stała kontrola głównych miejskich systemów.

Wiek XX uczył nas, że miasto powinno być równocześnie:

– zielone i zdrowe, ale wiemy, że przyjazne środowisko nie jest jedynym gwarantem trwałości życia w mieście i samo z siebie nie zapewnia racjonalnej wydajności struktur i systemów miejskich,
– piękne, z tym że najlepiej skomponowany obraz miasta nie mówi nic o procesach, które w mieście zachodzą,
– pozbawione konfliktów. Niestety, konflikty będą istnieć zawsze – ważna jest umiejętność ich efektywnego rozwiązywania, zwłaszcza wtedy, gdy wyraźnie widać przeciwieństwa: bogactwo-nędza, tanio-drogo, daleko-blisko, umiejętnie-bez sensu itp.

Jeśli będziemy pamiętać o ww. naukach, to miasta nasze charakteryzować się będą dywersyfikacją funkcji wewnątrz poszczególnych zespołów, aby jak najwięcej podróży/akcji miejskich zachodziło na krótkich dystansach, dobrym skomunikowaniem między zespołami i ze śródmieściem, dobrą organizacją przestrzeni centralnych, przyciągających inwestorów magnesem łatwej lokalizacji i kompozycją tej przestrzeni, niepowtarzalną w innych zespołach, zwartością, aby faktycznie można było wykształcić granice zespołu, odgradzając go od innych, np. zielonym terenem.

Z powyższych rozważań wynika, że urbanistyce potrzebna jest dziś doktryna harmonijnego rozwoju miast, która może brzmieć tak: Działania niosące zmiany w przestrzeni miasta, nie mogą swą intensywnością wyjść poza przyjęty dla niego poziom, ustalany w procesie ustawicznego planowania i projektowania urbanistycznego jako harmonijny związek między środowiskiem zbudowanym i naturalnym oraz pomiędzy obydwoma a potrzebami ekonomicznymi i socjalnymi mieszkańców.

9.

Poszczególne fragmenty tego tekstu, dziś tylko minimalnie zmienione, pisane były w latach 2000, 2004, 2006, 2009. Czy rozpoznajemy to, co zapowiadały i co już się stało? Czy rozpoznajemy coraz wyraźniejsze trendy, a zwłaszcza czy rozpoznajemy propozycje ulepszeń, które nie nastąpiły? Jeśli tak będzie dalej, to nie jest dobrze i ja w takim mieście jutra mieszkać nie chcę.